

HİKMET-AKADEMİK EDEBİYAT DERGİSİ
[JOURNAL OF ACADEMIC LITERATURE]
YIL 7, SAYI 14, BAHAR 2021

Dr. Öğr. Üyesi Murat KEKLİK

*Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
Van/TÜRKİYE
muratkeklik@yyu.edu.tr
ORCID *

**ADNÎ'NİN ŞİİRLERİNDE
TOPLUM HAYATI**

COMMUNITY LIFE IN ADNÎ'S POEMS

Makale Türü: Araştırma Makalesi	Article Information: Research Article
Yükleme Tarihi: 25.01.2021	Received Date: 25.01.2021
Kabul Tarihi: 10.03.2021	Accepted Date: 10.03.2021
Yayımlanma Tarihi: 30.04.2021	Date Published: 30.04.2021

İntihal / Plagiarism

Bu makale **turnitin** programında taranmıştır.
This article was checked by **turnitin**.

Atıf/Citation

Keklik, Murat, "Adnî'nin Şiirlerinde Toplum Hayatı", *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi [Journal of Academic Literature]*, Yıl 7, Sayı 14, Bahar 2021, s. 80-114.

Keklik, Murat, "Community Life in Adnî's Poems", *Hikmet-Journal of Academic Literature*, Year 7, Volume 14, Spring 2021, p. 80-114.

[10.28981/hikmet.868017](https://doi.org/10.28981/hikmet.868017)

Dr. Öğr. Üyesi Murat KEKLİK

ADNÎ'NİN ŞİİRLERİNDE TOPLUM HAYATI

COMMUNITY LIFE IN ADNÎ'S POEMS

ÖZ

Mahmud Paşa devşirme kökenlidir. Sarayda yetişmiş, yüksek seviyede eğitim görmüş, sadrazamlık, kazaskerlik, donanma komutanlığı gibi devletin en üst kademelerinde görev almıştır. Fatih'in en yakınında bulunmuş onun güvenini kazanmış bir devlet adamı edip ve âlimdir. Savaşta ve barışta, hayır işlerinde bilim ve sanat faaliyetlerinde yaptığı hizmetlerle adından söz ettirmiştir. İlmî ve edebî şahsiyetleri himaye ve teşvik etmiş onları çevresinde toplayarak bir mahfil kurmuştur. Eski Anadolu Türkçesinden Osmanlı Türkçesine geçiş döneminde, XV. yüzyılın ikinci yarısında eser vermiştir. Türkçe şiirler yanında Farsça şiir ve inşâlar kaleme almıştır. Şiirlerinde Adnî mahlasını kullanmıştır. Türkçe Divanı'nda 1 kaside, 96 gazel bulunmaktadır. Onun az sayıdaki şiirlerinde deyim ve atasözlerinden mahallî söyleyişlere, âdet ve geleneklerden halk inanışlarına kadar toplum hayatına ait unsurları yoğun olarak görmek mümkündür. Aşkı ve sevgilinin güzellik unsurlarını tabiattaki ve toplum hayatındaki gözlemleriyle ilişkilendirerek ince hayallere dönüştürmüş, söz sanatlarıyla ustaca terennüm etmiştir. Çalışmada Adnî hakkında kısa bilgi verildikten sonra şiirleri toplum hayatı, âdet ve gelenekler, inanışlar bakımından incelenmiştir. Şiirleri yaşadığı devir, bulunduğu konum, Farsçaya hâkimiyeti göz önünde bulundurulduğunda klasik Türk şiirinin toplumla ne kadar iç içe olduğunun bir göstergesidir.

Anahtar Kelimeler: Adnî, Mahmud Paşa, Klasik Türk Edebiyatı, toplum hayatı, âdet ve gelenekler

ABSTRACT

Mahmud Pasha is of devshirme origin. He was educated in the palace, had a high level of education, and worked at the highest levels of the state such as grand viziers, military personnel and naval commanders. He is a statesman and a scholar who was found closest to Fatih and gained his trust. He made a name for himself with his services in science and art activities in war and peace, charity. He protected and encouraged scientific and literary figures, gathered them around him and established a gallery. During the transition period from Old Anatolian Turkish to Ottoman Turkish, XV. he produced works in the second half of the century. Besides Turkish poems, he wrote Persian poems and prose. He used the pseudonym Adni in his poems. There are 96 gazelles in one ode in the Turkish Divan's. In his few poems, it is possible to see elements of social life from idioms and proverbs to local expressions, customs and traditions to folk beliefs. He associated the beauty elements of love and lover with his observations in nature and social life. He transformed it into fine dreams and explained it skillfully with the arts of speech. In the study, after giving brief information about Adni, his poems were examined in terms of social life, customs and traditions and beliefs. His poems are an indication of how classical Turkish poetry is intertwined with the society, considering the period in which he lived, his position and his dominance of Persian.

Keywords: Adnî, Mahmud Pasha, classical Turkish poetry, community life, customs and traditions

Giriş

Fatih Sultan Mehmet'in sadrazamı, gözdesi ve en yakınındakilerden olan Mahmud Paşa (ö. 1474) şiirlerinde Adnî mahlasını kullanır. Kaynaklarda doğum yılı ve yeri hakkında bilgi yoktur. Sehî Bey, Hasan Çelebi, Aşık Çelebi, Beyânî Alacahisarlı olduğunu belirtir. Küçük yaşta Fatih'in himayesine girmiş, saraya alınarak çok iyi bir eğitim verilmiştir. Tezkirelerde hasletlerinden, bilgeliğinden, devlet adamlığından, şairliğinden ve münşiliğinden övgüyle bahsedilir. Farsça şiirleri de övgüye layık bulunan Adnî; hayırseverliği, yaptırdığı cami, medrese gibi yapılarla kendisinden söz ettirmiştir. Bir sebeple Fatih'in gazabına uğrayarak önce Yedikule zindanlarına hapsedilmiş sonra hayatına son verilmiştir (Açıkgöz, e-kitap: 224; Canım, e-kitap: 361-362; İsen, e-kitap: 58; İpekten, vd., e-kitap: 27; Kılıç, e-kitap: 457-458; Sungurhan, e-kitap: 548-549; Sungurhan, e-kitap: 121). İslam Ansiklopedisi'nde Mahmud Paşa'nın biyografisini kaleme alan Tekindağ, tezkirelerin Mahmud Paşa'nın kökeni hakkında verdiği bilgileri şüpheyle karşılayarak Osmanlı ve Bizans kaynaklarına müracaat eder. Bizans kaynaklarının kimisinde Rum, kimisinde ise Sırp veya Bulgar asıllı olduğu belirtilir. Babinger'den aktardığına göre babasının Sırp despotu Angelos'un ailesinin Teselya kolundan gelmiş olması ihtimali kuvvetlidir. Kesin olmamakla birlikte annesiyle memleketi olan Novo Brdo'dan Semendire'ye giderken Osmanlı beylerinden Mehmet Ağa tarafından 1427 dolaylarında esir alındığı onun himayesinde eğitim gördüğü ve saraya sunulduğu bildirilir (1997: 183). *Künhü'l Ahbâr* ile *Hadikatü'l-Mülûk ve'l-Vüzerâ*'da Hırvat asıllı olduğu bilgisi bulunmaktadır (Yücel, 2002: 20).

Mehmed Ağa'nın himayesinde Edirne Sarayı'nda aldığı eğitimden sonra 1451'de II. Mehmed'in tahta çıkışıyla birlikte ocak ağalığına layık görülür. İstanbul'un fethinde görev alır. Fatih'in Belgrad seferinden sonra 1454'te vezir ve Rumeli Beylerbeyi olur. Fatih'in maiyetinde birçok sefere katılarak büyük başarılar gösterir. Sırbistan, Mora, Sinop, Trabzon, Eflak, Midilli, Arnavutluk, Karaman, Eğriboz, Otlukbeli seferlerinde önemli katkıları olur. Bir süre kazaskerlik ve donanma komutanlığı yapar. Karaman seferi ile Otlukbeli Savaşı'nda hakkında öne sürülen iddialar ve son olarak Şehzade Mustafa'nın ölümüne sevindiği bir rivayete göre bu işte parmağı olduğu gerekçesiyle Yedikule'ye hapsedilir, 1474'te de öldürülür (Tekindağ, 1997: 184-187; Yücel, 2002: 20-21, Kufacı, 2006: 2-5).

Fatih devrinin önemli devlet adamlarından Mahmud Paşa'nın ölümü halk tarafından büyük üzüntüyle karşılanmış, müelliflerce şehit kabul edilmiş, hakkında velayetname dahi yazılmıştır. Kişiliği, ilmî ve edebî yönü, hayırseverliği, yaptırdığı eğitim ve sosyal hizmet tesisleri, Fatih'le beraberliği kaynaklarda öne çıkarılmıştır. Şairleri, edipleri himaye ve teşvik etmiş, birçok eserin yazılmasına âmil olmuştur. Şairliği ve şiirleriyle de şöhret bulan Mahmud Paşa, ilmî ve edebî şahsiyetlerle bir araya gelerek bir mahfil kurmuştur. Türkçe-Farsça şiir ve inşâlar yazan Mahmud Paşa'nın düzyazıları tezkirelerde daha ustaca bulunmuştur (Tekindağ, 1997: 187-188; Yücel, 2002: 22-24).

Kendisi, Divan'ında yaşadığı dönemde şiir ve nesre gösterilen rağbet nedeniyle şiir ve nesir kaleme aldığı ifade ederken Fatih devri İstanbul'unda edebiyata gösterilen ilgiyi ve edebî faaliyetlerin yaygınlığını gözler önüne serer:

“Ha”, “ya” gibi ünlemleri beyitlerinde kullanırken şair bizi günlük hayattaki manzaralara şahit eder. Bağrındaki hançeri kan ettiği için sevgilinin kendisine gücendiğini öğrenince “Peki, hoş muydu canıma kastetmesi” diyerek muhatabına kendisini savunur:

Kan itdügüme hancerini dilde gücenmiş
Ya hoşca m’ıdı kasd-ı ser ü cân ü ten itmek G. 62/2

“Sana verdiğin sözü tutmadın diyebilecek birileri mi var; sen durmadan Adnî’yi yarınlar sal” derken borçlu karşısında hakkını alamayan zavallı bir alacaklının dilinden sevgiliye sitemini iletir:

Kimse mi vardır sana kavlüde yalansın diye
‘Adnî’yi ha turmadın sen va’de-yi ferdâya sal G. 53/7

Sahibinin gönlünü hoş etmek isteyen bir kul samimiyetiyle “Senden söylemesi benden yapması” diyerek canını vermeye hazır olduğunu sevgilinin kulağına âdeta fısıldar:

Cân virmegile yoluna gönlün hoş olursa
Sen şehden anı demek ü ben bendeden itmek G. 62/6

“Ciğerdeki bakış oklarını ateşte yakacağım; sen de elinden ne geliyorsa yap” tehdidine sokağın diliyle ve içtenliğiyle şiiriyet katar:

Cigerde gamzen okın oda yakayın hele ben
Senün de her ne elünden gelürse var eyle G. 84/2

Tecrit yoluyla söylediklerine monolog havası içinde küçümseyici cevap verir:

Yüz buldunısa itine hem-ser dirilirsin
Haddün mi durur işbu işi ‘Adnî sen itmek G. 62/7

Sevgilinin ağzının sırrına kimsenin erişemeyeceğini söylerken biriyle hasbıhal ediyormuşçasına kendi kendisini teselli eder:

Yârün dehâmı sırrın keşf idemez kimesne
Yok yire ‘Adnîyâ sen hiç eyleme tevehhüm G. 58/5

“Ey gönül olmaya kendi başına bir iş edesin!” sözünde bir annenin ya da büyüğün nasihatini duymuş gibi oluruz. Saçları sevgiliye şikâyet ederken de çocuğu annesine şikâyet eden bir kişiyi görmüş gibi oluruz:

Gamzesi tîgı eger cân dileye boynunu tut
Ey gönül olmaya kim başuna bir kâr idesin G. 66/5

Gönlüm aldı kasd-ı îmân itmesün
Bi’llâh ey cân hey di bî-dîn zülfüne G. 77/3

Sevgilinin eziyetinden dolayı yüzünü çeviren rakibi görünce “Oh olsun!” edasıyla sevgiliye “Git şimdi kendine her gördüğünü yâr edin (bakalım)” sözleriyle haz dolu sitemini yollar:

Yüzün çevürdi hoş itdi rakîb cevründen

Var indi her kişiyi kendüzüne yâr eyle G. 84/4

Sevgilinin, eşiğindeki yabancıları katlettiğini öğrenince memnuniyetini yapmacıklıktan uzak, doğal bir hâl diliyle gösterir. “İt bigi”, “kolına kuvvet”, “hoş” gibi konuşma diline ait kalıpları tüm samimiyetiyle şiirine katar:

Katl eylemiş it bigi agyârı işiginde

Eydün kolına kuvvet hoş vardı gazâ itdi G. 85/6

“Ey huri! Adnî’yi sevmeyi suç olarak görüyorsan, önce onu öldür çünkü bu suçu önce o işledi.” şeklinde çevirebileceğimiz beyitte şair günlük hayattaki bir sen-ben tartışmasını gözümüzde canlandırır:

Ger cürmise mahabbetün ey hûr ‘Adnîye

Öldür kim oldur arada evvel günâh iden G. 67/8

Konuşma dilinin bir özelliği olan “dedim ... dedi” şeklindeki müracaalı anlatımlara beyitlerinde yer verir. Aşığın “ahımdan dolayı yüzünü saçınla örtme” sözüne sevgili, “akşamları rüzgâr estiğinde mumu korumaya alırlar” karşılığını verirken, şair sosyal hayattaki bir manzarayı gözlerimizin önünde canlandırır:

Didüm âhumdan yüzün zülfünle pinhân eyleme

Didi gice bâd esse şem’i iderler nihân G. 68/5

Şairin sevgiliyle söyleştiği aşağıdaki beyitlerde söz dizimi ve konuşma kalıpları günlük hayattaki diyalogların birebir aynısıdır:

Bin cânı al bir öpmege lutf it didüm didi

Yok yire zahmet itme ki olur du’â degül G. 55/7

Didüm öldür râzıyam tek lutfila bir bûse vir

Hışm idüp didi ki kan işi bite bu bitmeye G. 72/4

Klasik Türk şiirinde aşk ve sevgili konusu işlenirken günlük hayattaki konuşmalardan, insan ilişkilerine, tarihî hadiselerden doğa olaylarına kadar geniş bir yelpaze şiire yansır. Sevgilinin güzellik unsurlarının tabiat olayları ve gündelik yaşamdaki nesnelere ilişkilendirilmesi özellikle sık kullanılan bir anlatım tarzıdır. Bu anlatım tarzı sergilenirken kimi zaman açık ve anlaşılır kimi zaman da söz sanatları ve mazmun perdesi altında toplum hayatından sahnelere, tabiat olaylarına şahit oluruz.

Seher vakti gecenin karanlığının ve sessizliğinin sona erdiği, tabiatın canlandığı, çiçeklerin açtığı, kuşların ötüştüğü, yeryüzünün aydınlandığı zamandır. Şair, sevgilisine “Ölülerin dirildiğini görmek istiyorsan gamzelerinin seherinden

oklarını yolla” derken sevgilinin bakışlarını güneş ışınlarına teşbihle seher vaktinde doğanın canlanmasına işaret eder:

Görmek dilesen mürde dirildüğünü yârâ

Tîr eyle revân ‘Adnî’ye gamzen seherinden G. 64/9

Adnî'nin şiirlerinde tabiat olaylarına, sosyal hayat unsurlarına yapılan göndermeler beyitlere çoğunlukla açık ve anlaşılır şekilde yansıtılır. Şair beytin birinci mısraında sevgiliye dair söylediklerine tabiat veya sosyal hayat sahneleriyle misal getirir. Sevgilinin saçının hayali gözlerinin önüne geldiğinde ettiği ahı denizin kararmasından sonra fırtınanın kopmasıyla, sevgilinin semtinde âhlar edip gözyaşı dökmeyi rüzgârdan sonra yağın yağmurla ilişkilendirir:

Zülfünün gelse hayâli çeşmüme âh eylerem

Lâ-cerem deryâ kararur ilk bâd andan kopar G. 7/4

Ka’be-yi kûyunda âh itdükçe yaşlar dökdüğüm

Tan degül bâd esdügince kıbleden bârân kopar G. 7/5

Yağmurdan sonra etrafın yeşermesi, sebze ve meyvelerin bereketlenmesi gibi Adnî'nin gözyaşları da sevgilinin yüzünde ayva tüylerini yeşertir:

Gülşeninde yüzünün yaşun bitürdi hattını

‘Adniyâ bârân çoğ olsa sebze-yi bostân kopar G. 7/7

Sevgilinin dudağının hünnaba benzetilmesi parlaklığı dolayısıyladır. Hünnap, bir cins çanak yapraklı ağaçtır ve bu ağacın meyvesi ceviz gibidir. Sevgilinin dudağının hünnabını parlak yapan yanağıdır. Güneşin sıcaklığı olmasa yemiş olgunlaşmaz:

Yanagıdur lebi ‘unnâbın eyleyen rengîn

Belî harâret-i mihr olmasa yemiş olmaz G. 41/5

Adnî'nin şiirleri onun ne kadar iyi bir gözlemci olduğunun göstergesidir. Tabiatta gözlemlediklerini gündelik hayatta karşılaştığı manzaralarla ilişkilendirir. Şairin Divan’ındaki tek kaside bunun örnekleriyle doludur. Seherde üzerine çiğ damlası düşen laleleri süs için kulaklarına iri inciler takan dilberlere benzeter:

Jâle düşdükde seher lâleye san dilberdür

Kim dakar zînetiçün gûşına dürr-i ‘Aden’i K. 1/7

Nergisin yapraklarının ortasında bulunan silindir şeklindeki taç, altın bir leğendir. Nergis elinde tuttuğu altın leğenle yaseminin gül yüzünü yıkamasına yardımcı olur:

Semen-i sîm-beden gül yüzünü yumagiçun

Sebzedde nergis elinde dutar altun legeni K. 1/5

Seherde ufukta beliren beyazlık padişahın kapısına karşı suç işlediği için gökyüzünün boynuna asılan bir kefen olarak hayal edilir:

Hüsrevâ çarh günâh itdi meger işigüne
Ki gelür gerdenine subh-dem atup kefeni K. 1/24

Şair bahçeyi şatafatlı bir savaş meydanına benzettiği beyitte gülleri süsenlerin kılıçlarına karşı tutulmuş kızıl kalkanlar olarak tasavvur eder:

Sûsenün tîgına karşı niçe kim bagda gül
Sahn-ı pîrûze içinde duta la'lin miceni K. 1/33

Gül dikeninin ucundaki çiy tanesini gören şair günlük yaşamda karşılaştığı bir kıskançlık hadisesini muhayyilesinde canlandırır. Sabah vakti yaban gülünün dudaklarını dişlediği için gül çiy tanesini yüzünü tırmalayarak cezalandırmıştır:

Gül-i ter nâhûn-ı hâr ile yüzün tırmaladı
Subh-dem dişledi şebnem çü leb-i nestereni K. 1/4

Kızıla çalan yasemin yaprakları şaire, başkasına özendiği için anne babası tarafından yaş değnekle dövülünce vücudu kızaran bir çocuğu hatırlatır. Beyitte bu hayali güle özendiği için sabah rüzgârı gerçekleştirir:

Çün semen yüzüne öykündi sabâ ol denlü
Çüb-ı ter urdı ki hep gülgül olupdur bedeni K. 1/12

Benzer sosyal hayat sahneleri ve doğa manzaralarıyla şairin gazellerinde de karşılaşırız: Sevgilinin gamzeleri, dil ve canı helak ettiği için kanlılarından kaçarak bir haneye saklanan bir kişi olarak tasavvur edilir. Akşamları ayın sudaki yansımalarının titrek görüntüsü, sıtma hastalığından değil sevgilinin gün yüzünün hayalinden kaynaklanır:

Gamzen helâk idüp dil ü cân geldi sîneme
Kanlılarından anı diler kim nihân idem G. 61/3

Su üzre ugradukça gelüp mâhı ditreden
Gül yüzünün hayâli durur tâb-ı teb degül G. 87/3

Sevgilinin saçına asılı olan gönlünün gözlerden kurtulamadığını söylerken gecelerin tekinsizliğini, hırsız ve yankesicilerin geceleri mesken tuttuğunu vurgulamış olur:

Kurtılmadı saçında gözinden gönül gerek
Kim fitneden emîn ola şâmı penâh iden G. 67/3

Kanlı gözyaşlarıyla başı kızıl kanlara boyanan âşık siyah başlık takar. Bu hem matem sembolüyen diğer taraftan açık renk başlık takarak kan izlerini göstermemek istemesindedir:

Siyeh-pûş olduğum âhum bigi her dem budur yaşum

Kızıl kanlara boyandı gözümün mâcerâsından G. 70/2

Akşamları pencerelerden sızan ay ışığı gizlice evlere girmeye çalışan hırsızları hatırlatır:

Ay diler kim gün yüzünden hüsn ugurlaya gice

Anunıçun revzenünden kasruna girer şehâ G. 1/6

Ay, sevgilinin güneş yüzüne özendiği için utancından yüzünü halktan saklar. Güneş, sevgilinin ay yüzüyle güzellikte boy ölçüşmeye kalkışınca utancından yüzü kızarır, yerlere geçer. Gonca, sevgilinin dudağına bir işaret olduğunu gösterebilmek için seherde ağzını gül suyuyla yıkar. Kargalar, sevgilinin güzellik bağına nazar kuşlarından korumak için servilerin üzerine konmuşlardır:

Mâh hûrşîde uyup gün yüzüne öyküneli

Şermden halka nazar eylemege çihresi yok G. 46/2

Meh yüzünile kılduğıçün hüsn de da'vî

Mihrün kızarup yüzi hayâdan yire düşdi G. 90/3

Virmege lâyık olam diyü nişânın lebünün

Dehenin gonce gül-âbile seher pâk eyler G. 10/2

Bâg-1 ruhını mürğ-1 nazar sakınmaga

Zülfinden aslu serv boyı üzre zâgı var G. 14/6

Bahçıvanların şiddetli rüzgârdan korumak için servilere yaptıkları dayanaklar aslında servilerin sevgilinin boyuna duydukları arzudan dolayı güçsüz düşmelerindedir:

Kaddün hevâsıyla düşer yire za'fdan

Andan durur ki serve ider bâgbân dayag G. 43/3

Kaddün hevâsı ile za'f itdi serv kim

Yirde tayanmayınca turamaz tayagina G. 83/5

Dilencinin yerde gördüğü dirhemi kapması gibi âşığın canı ve gönlü de sevgilinin kapısını bekleyen köpeklerin ayaklarının izinin tozunu kapmak için mücadelede girişir:

Cânla dil itünün izi tozın kapsa ne tan

Resmdür yirde gedâ çün-kim göre dirhem kapar G. 32/5

Sevgilinin kapısına kadar ulaşan gözyaşlarını gözden düşmüş bir insan evladına benzeten şair kapıya kadar gelen düşkünlerin geri çevrilmeyeceğinin,

onlara merhamet gösterilmesi gerektiğinin toplumun bir geleneği olduğunu bize hissettirmiş olur:

Gözüm yaşına rahm it sürme derden
Ki merdüm-zâdedür düşmüş nazardan G. 69/1

Gündüzleri ayın gökyüzünde gizlenmesini, akşamları yerinde durmayışını sevgilinin gün yüzüne yenildiği için meydandan kaçan bir güreşçi olarak hayal eden şair; kirpiğin üzerindeki gözyaşı damlalarını sal ile denizi geçmeye çalışan denizcilere benzetir:

Gün yüzünle meh mukâbil olmayup tolandığı
Bu ki maglûb olsa hasm elbette meydândan kaçar G. 25/4

Kirpüğüm üstinde yaşum sâhil-i çeşmümde san
Merdüm-i mellâhdur kim sâl idüp deryâ geçer G. 6/3

Şair, gözyaşları içindeki sevgilinin hayalini ince bir hayalle suda oynayan siyah timsahlara benzetirken, gövdesinden ayrılan başları da Adnî gibi sevgilinin çevgana benzeyen saçlarının gûyu (top) olmak istedikleri için meydanda üst üste yığıldıklarını hayal eder:

Geçdügince âb-ı çeşmümden hayâl-i zülf-i dost
San neheng-ı nîl-gündur oynayup mâdan geçer G. 4/6

Zülfi çevgânına gûy ola diyü ‘Adnî gibi
Niçeler top idüben başını meydânda yatur G. 15/7

Gümüş bedenli sevgiliyi gördüğünde akşamları çam ağacının tepesinde kendisini gösteren dolunay; yanaklar ve ayva tüyleri üzerine dökülen kıvrım kıvrım saçları gördüğünde gül üzerinde mücadeleye tutuşan yılan ve karıncalar ile gül bahçesinde halka şeklinde kıvrılmış uyuyan yılan muhayyilesinde canlanır:

Kaçan ki gün gibi ol serv-ı sîm-ber görünür
Sanavber üzre çıkup sanasın kamer görünür G. 12/1

Hattı haddinde tolaşur zülfine geh zülf ana
Mârıla gör kim ne ceng ider gül üzre mûrlar G. 13/6

Ol ham-ı zülf-i siyeh kim ruh-ı cânânda yatur
Mârdur halka olup sahn-ı gülistânda yatur G. 15/1

Sevgilinin dudağını çevreleyen titrek zülfler Hz. İsa’yı kucağına alan Hz. Meryem’dir:

Zülfün ki la‘lûni tolaşup ditrer üstine
Meryem-durur ki ‘İsi’yi almış kucagına G. 83/3

Kıymetini bilmeyeni terk etmeyi tecrit yoluyla kendisine salık veren şair, vefasızlarla alışveriş yapmanın lüzumu olmadığını son derece doğal bir dille dile getirir:

‘Adnîyâ kıymetüni bilmedi çün terkini ur

Bî-vefâyile ne lâzım satu bâzâr idesin G. 66/7

Gözyaşlarını yerinde durmayan, zapt edilemeyen çocuklara benzetirken kişinin çocuklarından eza görmesinin dayanılmazlığının farkına vardığını söyler:

Yandum yaşumun âhla dek turmadugından

Güç görmek acıymış kişi perverdelerinden G. 64/2

Yaşadığı hüznü ifade ederken gönül ülkesinin sahralarını baştanbaşa zapt eden gam askerlerinin ayak vuruşlarından etrafa nihayetsiz toz zerrelere yayıldığını söyleyen şair gözümüzün önünde bir savaş meydanının tablosunu da çizmiş olur:

Milk-i dil sahrâlarında derdünile âh kim

Leşker-i gam ayagından gerd-i bî-pâyân kopar G. 7/3

1.1. Âdet ve gelenekler

Ağaca karga asmak

Bağ ve bostanlara kuşların zarar vermesini engellemek için ağaçlara eskiden karga ölüsü veya kanadı asılırdı (Demirkazık 2011: 151; 2012: 64; Kaya, 2009: 214). Sevgilinin yüzünün iki yanından sarkan zülüfleri yüzünün bağını nazar kuşlarından korumak için baş aşağı asılmış iki kargaya benzetilir;

Bâg-ı ruhını mürğ-i nazardan sakınmaga

Asmış başı aşaga ayagından iki zâg G. 43/4

Ağaca sarmak/asmak

Şair, sevgilinin yanağından gül kırmızısını ve kokusunu çaldığı için laleyi ağaca sararak pazarda gezdirdiklerini tecahül yoluyla beytinde işler. Hırsızlık yaptığı için laleye bu cezanın reva görülmesi hırsızlık suçuna verilen cezalardan birinin ağaca asılmak olduğu yorumuna bizi götürür. Nitekim Osmanlıda hırsızlık suçu işleyenlere el kesmek, sopa atmak bunun yanı sıra idam cezası verilmektedir. Beyitten ayrıca hırsızlık yapanların ağaca sarılarak teşhir edildikleri yorumunu çıkarmakla birlikte lalelerin pazarlarda ağaçlara sarılarak sergilendiği bilgisine ulaşılabilir:

Lâle haddünden meger gül-reng ü bû ugurladı

Kim dırahta saruban gezdürdiler bâzârda G. 81/3

Ateşte yakmak

Suçluyu cezalandırma yöntemlerinden biri de ateşte yakma cezasıdır. Lale, sevgilinin yüzüne öykündüğü için dünya onu ateşte yakmış, dumanı da hâlâ tütülmektedir:

Yüzüne öykünelden lâle-yi dehr

Oda yakdı düter dahı duhânı

G. 94/5

Başta toprak saçmak, yakayı yırtmak

Bir tevazu örneği olan toprak keder, üzüntü ve muhtaçlığın bir ifade aracıdır. Ölen kişi defnedilirken veya defnedildikten sonra mezarının toprağını başta saçmak bir matem göstergesidir. Başta toprak saçmak geleneği zamanla anlam genişlemesine uğrayarak acizliği, zorda kalmışlığı, şikâyeti, yaşanan sıkıntıları ifade eden bir deyim hâlini almıştır (Yılmaz, 2013: 337-338).

Yaka yırtmak ise nefret, şikâyet, zulme karşı dayanamama gibi hâllerin yansımasıdır (Onay, 1993: 432). Çâk-i giribân şeklinde de beyitlerde geçen tabir âşğın sevgilisi uğruna dövünmesini temsil eder (Pala, 2018: 98). Beyitte şair lale ve gülün sevgilinin dudak ve yanaklarının gamından başlarına toprak saçarak, yakalarını yırttıklarını söylerken acizliklerini ifade eder. Lalenin başına toprak saçması içindeki karalığından; gülün yakasını yırtması yapraklarının açılmasından kinayedir:

Leb ü haddün gamıla lâle vü gül ‘Adnî gibi

Başına hâk koyup yakasını çâk eyler

G. 10/8

Çıplakları giydirmek

Çıplakları ve muhtaçları giydirmek hayır işidir. Şair yalın kılıca benzettiği sevgilinin bakışlarını ciğer kanyla giydirmek istediğini söylerken toplumdaki düşkünlere yardım geleneğine işaret eder:

Tîgına libâs eyledüğüm hûn-ı cigerüm

‘Uryâna bu kim hayr-durur pîrehan itmek

G. 62/3

Dili kafasından çekmek

Dili kafasından ya da ensesinden çekmek, *Mi’râcnâme*, *Ahval-i Kıyamet* gibi cehennem azabını anlatan metinlerde zebanilerin cehennemliklere edecekleri işkenceler arasında gösterilir. Bu cezalandırma yöntemi Tâcî-zâde Cafer Çelebi, Lâmi’i Çelebi, Gelibolulu Âlî, Mostarlı Ziyâî, Zâtî, Eğirdirli Hacı Kemal’in şiirlerinde *Süheyl ü Nevbahar*’da geçmektedir (Şentürk, 2019: 215-216; Şen, 2002: 318). Şiirlerde susen, menekşe, ay sevgilinin güzelliğine öykündükleri için dilleri enselerinden ya da kafalarından çekilir. Şair, sevgilinin zülfüne öykündüğü için menekşenin dilinin kafasından çekildiğini ve çarşı-pazar gezdirildiğini ifade ederken dili kafasından ya da ensesinden çekmenin aynı zamanda ta’zir cezalarından biri olduğuna işaret eder:

Benefşe zülfüne öykündügiyçün hâkimi dehrün
Dilin bâzâr içinde gezdürüp çekdi kafasından G. 70/6

Gelinlerin süslenmesi

Türk kültüründe gelinlerin süslenmesinin önemli bir yeri vardır. Gelini süsleyenlerin işinde usta olması aranılan özelliklerdendir. Bu işle uğraşanlar orta yaşlı aşkın, tecrübe sahibi, güngörmüş kişilerden seçilirlerdi. Gelini süsleyen kadınlara meşşâta denilirdi. Meşşâtalar gelini tepeden tırnağa süsler, saçları tarar, şekil verir, türlü mücevherler takarlardı (Çabuk, 2017: 56, 62). Gelin süslemesi ve beraberindeki unsurlar şairler tarafından çokça şiirlere konu edilir. Gelini süsleyen güngörmüş zaman kadını sabah vakti çimenlik gelinini türlü çiçeklerle düğün öncesi süsler; sevgilinin saçlarına şekil veren meşşâta benzetilen sabah rüzgârının ayaklarında kesilen saçlara asılı olan can ve gönüller heba olmuştur:

Subh-dem 'urs-ı bahar içre zamân pîre-zeni
Bezedi dürlü şükûfeyle 'arûs-ı çemeni K. 1/1

Zülfüne benzer girü meşşât olmışdur sabâ
Kim ayagunda dil ü cânlar yatur olup hebâ G. 1/1

Gül suyu ve ayna gelinlerin süslenmesinde kullanılan iki önemli nesnedir. Sevgilinin güzellik gülünün gelini naz ve edayla süslenirken güneş, gül suyu şişesi; ay da ayna tutucu olur:

Hüsnün güli 'arûsı bezendükçe nâzıla
Gün şişe-yi gül-âb ü meh âyîne-dâr olur G. 24/3

Göz sağlığı

Sebel, günümüzde katarakt olarak bilinen göz hastalığıdır. Klasik Türk şiiri metinlerinde sıkça geçen sebel, ince hayallere malzeme olur. Klasik tıp metinlerinde göze örümcek ağı gibi çekilmiş, görüşü dumanlı ve bulanık hâle getiren kalın ve kızıl bir perde olarak tarif edilir. Bazen de kızılığın azaldığı, gözde bulut, duman benzeri nesnelere görüldüğü ifade edilir (Aynacı, 2013: 36). “Eğer sevgilinin kapısının toprağı zerre miktarı gözüne girseydi; güneş, tutulmanın neden olduğu sebelin sıkıntısını çekmezdi.” şeklinde çevirebileceğimiz beyitte şair sevgilinin kapısının toprağını güneşin gözüne önerirken sebelin tedavisinde sürmenin kullanıldığına da işaret etmiş olur:

Görmezdi kûsûfun sebeli zahmetini gün
Ger zerrece girse gözüne hâk-i derinden G. 64/6

Güneş, ay ve çok parlak **ışığa bakmak** göz sağlığını olumsuz etkiler. Şair bu durumun kendisi için geçerli olmadığını sevgilinin ay yüzüne baktıkça gözlerinin açıldığını ifade eder:

Nazar kıldukça yüzün ayına rûşen olur çeşmüm
Egerçi kim güne bakmak göze eyler ziyân dirler G. 17/5

Göz bebeklerindeki hareketlilik göz sağlığını olumlu etkiler:

Cüst ü cûy-i kadd-i servünle yaşum çâbükdür

Râstı çok hareket merdümü çâlâk eyler G. 10/3

Güneşe karşı yatanı nasıl hararet basıyorsa gözlerdeki hastalık da sevgilinin yüzünün parlaklığından ileri gelir:

Yüzi tâbından-durur bîmâr olduğu gözi

Lâ-cerem çok yatsa günde merdüme germâ geçer G. 6/5

Göz sağlığı için veya hasta gözlere **sürme** çekilmesi eskiden beri uygulanagelen tedavi yöntemlerindedir. Şair kanlanan gözleri için sevgilinin ayağının tozunu sürme olarak çekmek ister:

İzün tozına ‘Adnî yüzün nice sürmesün

Kanlu gözine sıhhat için tûtiyâ gerek G. 48/7

Âşık, sevgiliden sürekli eziyet görmektedir. Bunca eziyet sebebiyle sürekli gözyaşı dökmektedir. Gözyaşları o kadar çoktur ki âdeta gözlerinden kan akar. Bir süre sonra gözleri ağlamaktan zarar görmüş olur. Fakat hiçbir zaman bu durumdan yakınmaz. O, can doktoru olan sevgiliden gözlerinin iyileşmesi için ayağının toprağını ister. Sevgilinin ayağının tozu Isfahan sürmesinden daha değerlidir:

Gözlerüme tûtiyâ-yı hâk-ı pâyün bes durur

Ey tabîb-i cân ne gam kühl-i sıfâhân olmasa G. 75/4

Sevgilinin ayağının tozu kolay kolay ele geçmez. Ele geçtiği takdirde âşık onu sürme yerine gözüne sürecektir:

Ayagunun tozu girseydi ‘Adnî’nün eline

Çekeydi gözlerine sürme-yi basar yirine G. 76/7

Hançere düşmek

Şair beytinde bu tabiri *tîguna düş-* şeklinde kullanmıştır. Hançer, bıçak, kılıç gibi ucu sivri ve keskin bir aleti kalbin üstüne dayayıp hızla yere atılmak suretiyle intihar etmeye eskiden “hançere düşmek” denilirdi (Onay, 1993:190). Beyitte geçen *can nez’î irse* ifadesi *tîguna düş-* tabirinin hançere düşmek tabiriyle aynı anlam çerçevesinde kullanıldığını gösteren bir karinedir. Âşık, sevgilinin dudaklarına ulaşmak için kılıca benzetilen yan bakışlarına göğsünü siper ederek gönlünü feda etmek ister ve asıl öze ulaşmayı amaçlar:

Hecr-i lebünle tîguna düşse gönül ne tan

Can nez’î irse her kişinin meyli mâyedür G. 35/6

Yan bakışlar ok, kılıç, hançerdir. Âşık ayrılık ateşine dayanamayarak bakışların üzerine atılarak can vermek ister:

Cân virdüğü dil gamzenün üstinde budur kim

Hecr odına sabr idemeyüp hancere düşdi G. 90/2

Hastalık ve tedavi yolları

Çeşitli hastalıkların tedavisinde suyun iyileştirme gücünden günümüzde olduğu gibi geçmişte de yararlanılmıştır. Özellikle ruhun teskin edilmesi, çeşitli psikolojik rahatsızlıkların giderilmesinde suyun sesi ve görüntüsü aracılığıyla bir nevi psikoterapi uygulanır. Şair, akan suyu izlemenin canı ferahlattığını söylerken serviye benzettiği sevgilisini akan gözyaşlarını izlemeye davet eder:

Gözlerüm cûyî kenârında kıl ey serv karâr

Nazar-ı âb-ı revân cânı ferah-nâk eyler G. 10/6

Eski tıbbâ göre vücutta sağlığı ve dengeyi sağlayan dört unsur bulunur. *Ahlât-ı erba'a* denilen bu unsurlar: safra, sevdâ, dem ve balgamdır (Yeniterzi, 1999: 88). Neşter, kan dökmek, maraz gibi tedaviyle ilgili kelimelerin kullanıldığı beyitte sevgili, âşığı sevda yoluyla iyileştirmek için yan bakışlarını yollamaktadır:

Nişter-ı gamzen niçün 'âşık kanın döker didüm

Didi kasdile maraz kim ola sevdâdan geçer G. 4/4

Aşağıdaki beyitte de haste, illet gibi kelimeler sevda'nın tevriyeli şekilde vücutta bulunan dört unsurdan birini karşıladığı bilgisini akla getirir:

Haste gönlüm ol mehün bir gün göreliden zülfini

Yıllar olmuşdur ki dahı 'illet-i sevdâ çeker G. 26/3

Tiryak, zehirlenmelere karşı tedavi amaçlı kullanılan panzehirdir. Özellikle yılan ve akrep sokmalarına karşı kullanılır (Pala, 2018: 458). Tiryak, ayrıca zehirlenmeye ve bazı hastalıklara karşı kullanılan macun, panzehir ve afyon anlamlarına da gelir (Kemikli, 2007: 29). Sevgilinin saçının yılanı benzetildiği beyitte saç, gönül ve canı zehirleyecek kadar kuvvetli bir zehre sahiptir. Bu zehrin etkisini yitirmesi için de sevgilinin dudağından içilmesi yeterlidir. Çünkü sevgilinin dudağı iyileştirici özelliğe sahiptir, ab-ı hayattır. Ondan bir kere içme fırsatı bulanlar bir daha ölmezler. Sevgili saçlarıyla âşığı ölüme sürüklerken dudaklarıyla yeniden hayat verir:

Zülfün ef 'îsi dil ü cânâ ne gam ger ura niş

Ki lebün nûşî anun zehrini tiryâk eyler G. 10/4

İltihaplı yaralar suyla temas ettiğinde kolaylıkla kapanmaz. Şair bundan dolayı gönlündeki yarayı gözyaşlarından uzak tutmaya çalıştığını ifade eder:

Göz yaşından gönlümün zahmın sakındugum budur

Kim genezlikle cerâhat çün kapa su bitmeye G. 72/3

Âşık, hekimlere başvurarak aşk derdine derman sorar. Hekimler aşk derdinin tedavi edilemeyeceğini "git ciğer kanını iç" cevabıyla tasdik ederler:

Etibbâdan su'âl itdükçe 'ışkun derdine dermân

Cevâbında ciger kanını içüp yörü yan dirler G. 17/3

Hırsızlık ve hırsızlık cezası

Şirinlik birini kendisine bağlamak, âşık etmek, ona şirin görünmek için yapılan muskanın adıdır. Bu muska ipten geçirilerek boyna asılırdı. Beyitte sevgilinin dudağından şeker çaldığı için hırsızlar gibi boynuna ip geçirildiğinden bahsedilerek şirinliğin hem sözlük anlamından hem de muska anlamından istifadeyle tevriye yapılmıştır. Beyitte geçen “düzd gibi” teşbihi hırsızlığın cezasının asılarak idam edilmek olduğuna işaret eder:

Çün lebünden şeker ugurladı şîrînlîk anı

Asdılar düzd bigi boynına dakup reseni K. 1/14

Ayın gökyüzündeki hareketini şair hırsızların karanlık zamanlardaki gizli ve sinsice hareketlerine benzetir. Beyitte geçen şehr kelimesi de ayın otuz günlük hareketiyle tevriyelidir. Ay, bu sessiz sedasız tavrını sevginin yüzüne öykündüğü için mahcubiyetinden yapar:

Öykünelden gün yüzine hacletinden her gice

Şehr-i cânândan kamer ugru bigi tenhâ geçer G. 6/4

İplikle büyü yapmak

Büyücülerin en yaygın yöntemlerinden biri iplere düğüm atıp üzerlerine dua okumalarıdır. Bu tür büyüler bazen saçla yapılır. Şairler bu sebeple sevgilinin saçlarını büyüciye benzetirler (Şentürk, 2017: 328). İplere düğüm atılarak yapılan büyülerde daha çok birini kendisine bağlamak, âşık etmek, hayran bırakmak, muhabbeti artırmak amaçlanır. Beyitte gönül, sevgilinin misk kokulu saçlarına bağlandıktan sonra aşk ipinin düğümünü keserek büyüü çözer:

Kesdi dil bend-i muhabbet riştesin

Tolaşaldan berü müşkîn zülfüne G. 77/2

Misafirlik

Türk kültüründe misafir ağırlama, misafire ikram, misafir olmayla ilgili edep kurallarına büyük ehemmiyet gösterilir. Adnî, başka bir misafir geldiğinde evdeki misafirin evden ayrılması gerektiğini bir kural olarak tanımlar:

Cân gözün tîrine istikbâl kılduğu bu kim

Resmdür karşı kişi çün-kim gele mihmân çıkar G. 31/3

Toplumda özellikle hatırı sayılır, tanınmış kişilerin misafirliğe ya da ziyarete eli boş gitmemesi gerekir:

Vardukça 'Adnî dilbere cân tuhfe iledür

Nic'itsün eli boş varamaz ad u sanı var G. 33/7

Evde misafir varken duman çıkarmak görgü kurallarına uymayan bir davranıştır. Adnî gönülde sevgilinin gamı varken ah edip duman çıkarmanın uygun olmayacağını “Evde misafir varken duman çıkarmak yakışık almaz” gibi bir görgü kuralını veciz bir şekilde dile getirerek vurgular:

Âh eyleme ‘Adnî dile geldükçe gamı kim
Mihmân variken evde duhân eylemek olmaz G. 39/7

Kişinin sevdiğinin evine gittiğinde armağan götürmesi âdettedir. Âşığın gönlü sevgilinin eşiğine vardığında canını hediye etmek ister:

Vardukça dil ışigine cân pîş-keş kılur
Yâri evine varsa kişi armagân gerek G. 47/3

Mutfak kültürü

Sebzelerin bol olduğu zamanlarda kebab pişirmenin yaygın ve âdetten olduğu için şair sevgilinin ayva tüyleri belirlediğinde ciğerini kebab edip sunmak ister:

Hattı bitdükçe kebâb idüp ciğer ‘arz itdügüm
Sebze vaktinde bu kim ‘âdet-durur biryân çıkar G. 31/5

Mürekkebe anber katılması

Kalemlerin misk gibi siyah yazması ve yazıların anber kokması hüsn-i talille sevgilinin ayva tüylerinin ve saçlarının cazibesinden ileri gelmektedir:

Tâ dilinde hâmenün câ tutdı sevdâ-yı hattun
Zülf-i müşgînün bigi olmuş-durur ‘anber-feşân G. 68/6

Para keselerinin ağzının mühürlenmesi

Osmanlıda madeni paraları içine koymak için kumaş veya ibrişimden imal edilen para keselerinin ağızları kaytanla büzülürdü (Pakalın, 1983: 753). Güllerin şahı, gül bahçesinin dikenini la’l ve altınları çalması diye gonca kesesinin ağzını mühürler. Beyitten para keselerinin ağızlarının önlem amaçlı mühürlendiğini görüyoruz:

Kîse-i gonceye mühr urdı anunçun şeh-i gül
Ki zer ü la’lin ugurlamaya gülşen dikenini K. 1/6

Rüya tabiri

Rüyaların yorumlanması İslam toplumlarında oldukça yaygın bir uygulamadır. Âşık rüyasında sevgilinin saçlarını görünce bunu rüya tabircisine yorumlatır. Tabirci ona uzun bir sefere çıkacağını söyler:

Didüm mu’abbire zülfini düşde gördüğümü
Didi yakında sana bir uzun sefer görünür G. 12/2

Su falı

Geleceği bilme merak ve arzusu birçok fal çeşidini beraberinde getirmiştir. Yıldız falı, el falı, kitap falı, ayna falı, kum falı divanlarda en çok geçen fal çeşitlerindedir. Bunların yanı sıra su ile de fala bakılırdı. Suya damlatılan zeytin yağının şekline bakılarak, kaba konulan su üzerinden davet sözleri ve dualar okunarak geleceğe dair bilgilere erişilmeye çalışılmıştır (Yekbaş, 2010: 169-171). Klasik Türk şiirinde sevgilinin ağzı sırrı temsil eder. Bu özelliği şekli, küçüklüğü, sözlerin çıktığı yer olması hasebiyledir. Sevgilinin yüzünü suya benzeten Adnî, suya bakmakla gaybın sırrına ulaşılabilseydi, “ağzının sırrı sevgilinin yüzüne bakmakla çözülebilirdi” der:

Ger suya bakmagıla bilinseydi sırr-ı gayb

‘Adnî bakup yüzüne bilürdi dehânunı G. 91/7

Şükran

Arapça “şükr” kelimesi ile Farsça “-âne” ekinin birleşmesiyle oluşan bir kelime olup “teşekkür borcu olarak”, “iyilik bilme nişanesi” anlamlarına gelir. Buna muştuluk da denir. Osmanlı toplumunda önemli bir iş bitirildiğinde, bir murada erme ya da musibetten kurtulmada hediyeler verilir, şükran adı verilen iyilikler yapılır (Karaman, 2016:630).

Âşık, mâşuktan her türlü razıdır, ondan geleni memnuniyetle kabul eder. Sevgilinin âşiğe eziyet etmesi bir ihsan olduğuna göre ona da şükran gerekir. Adnî, sevgilinin kendisine ettiği eziyetin şükranesi olarak onun yoluna canını ve dünyayı verir:

Yoluna cân u cihân virdüğüme budur sebab

Bana cevır itdüğünün şükranesidür dostum G. 59/4

Tütsüyle büyü yapmak

Tütsü yakarak cinleri çağırarak veya cinleri uzak tutmakla ilgili inanış ve uygulamalar eskiden beri toplumumuzda var olagelmıştır. Ayrıca tütsü yakma yoluyla bağlanma büyülerinin de yapıldığı bilinmektedir. Gözler, can buhurdanlığında gönül çubuğunu yakarak sevgilinin hayaliyle, perileri etkisi altına almak ister:

Merdüm-i çeşmüm yakup cân micmerinde ‘üd-ı dil

Eylemek diler hayâlünle perî teshîrini G. 93/5

Yaraların dikilmesi

Doku kaybı olmayan derin kesiler dikilerek tedavi edilir. Yüzeysel yaraların ise dikilmesine gerek yoktur. Sevgilinin yan bakışlarının yaraları o kadar derin ve zorlu olmasına karşın sevgilinin saç telleriyle kolaylıkla dikilebilir:

Gerçi müşgil görünür gamzesi zahmı ‘Adnî

Rişte-yi zülfiyile gam yime âsân dikilür G. 29/7

Yaralara merhem sürülmesi

Yaraların nemden uzak tutularak merhemle kapatılması geçmişten beri uygulanan tedavi yöntemlerindedir. Sevgili âşığın gözyaşlarından uzak durmak kaydıyla açtığı yaralara kılıcını çeker; şair sevgilinin bu tutumunu sudan uzak tutulan yaraların merhemle kapatılabileceğine örnek gösterir:

İhtiyât eyler yaşımdan tîg urur dil zahmına

Suyı ya'nî virmeyince yaraya merhem kapar G. 32/6

Yıldız ilmi/müneccimlik

Yıldızların konum ve hareketlerinden hareketle olmuş veya olabilecek olaylar hakkında bilgi ve yorumlar üreten ilme ilm-i tencim, bu işle uğraşanlara da müneccim denilir (Fehd, e-makale). Adnî yüz, göz, kaş gibi sevgilinin güzelliği unsurlarını gök cisimleriyle ilişkilendirdiği beytinde müneccime danışır; müneccim ona astrolojiye göre aybaşı zamanında fitnelerin ortaya çıkacağını söyler. Beyitte geçen halka kelimesi de tevriyeli kullanımıyla ayın dolunay hâline işaret eder:

Müneccim işbu göz ü kaşı gün yüzünde görüp

Bu ay başında didi halka fitneler görünür G. 12/4

Yüze kara sürmek

Yüze kara sürmek ta'zir cezaları içerisine girer. Özellikle ~~yalan~~ iftirada bulunmak gibi suç işleyenlerin yüzlerine katran vb. maddelerle kara sürüldükten sonra halka teşhir edilmek suretiyle itibarsızlaştırılır, insan içine çıkamaz hâle getirilmeleri amaçlanırdı (Dinçer, 2019: 355-356). Bu cezalandırma yöntemi zaman içinde *yüzü kara* şeklinde deyimleşerek sicili bozuk, damgalanmış anlamlarının yanı sıra utanmaz, arlanmaz gibi anlamları karşılar hâle gelmiştir. Şiirlerde yüze kara sürmek tabiriyle sevgilinin, saçı, beni; misk ve amber kokuları ilişkilendirilerek çeşitli hayallere konu edilmiştir. Sevgilinin yolunda servi boyu gibi dosdoğru olamayanlar eğri saçları gibi yüzü karadırlar:

Serv-kaddün-veş nigârâ olmayan yolunda râst

Göreyin zülf-i kecün gibi yüzi olsun kara G. 1/5

Sevgilinin saçlarının sevdasıyla can vermeyenler mahşer günü yüzü kara ve imansız olarak görüneceklerdir:

Zülf-i kâfir-kîşi sevdâsıyla cân virmeyen

Rûz-ı mahşerde yüzi kara vü bî-îmân kopar G. 7/6

Misk ve amber Osmanlıda gündelik hayatta en çok kullanılan kokulardandır. Misk Türkistan'daki erkek ceylanların göbeğindeki bir çeşit urdur. Klasik Türk şiirinde sevgilinin saçı rengi ve kokusu itibarıyla miske benzetilir (Pala, 2018: 324). Şair beyitte makbul ve değerli bir koku olan miskin pazarlarda satılmasını hüsn-i talille sevgilinin saçına özendiği için yüzüne kara sürülerek halka teşhir edilmesiyle özdeşleştirir:

‘Anber saçuna öyküneli müşgi gezdürüp

Bâzâr içinde yüzine ‘âlem kara sürer G. 18/5

Hıtâ (Hatây, Hatâ, Hıtây, Hotan, Hoten, Huten) Türkistan Bölgesi’ndeki bir ildir. Şiirlerde çoğunlukla yanlış, kusur anlamlarıyla iham-ı tenasüp ve tevriye oluşturur. Hıtâ misk ceylanlarıyla meşhurdur (Yeniterzi, 2010: 313). Şair kelimenin bu anlam çerçevesinden yararlanarak sevgilinin saçlarına kendisini benzettiği için miskin yüzü kara olup hata/Hata’ya düştüğünü söyler:

Perişân zülfüne özin meger kim misk benzetmiş

Yüzi kara olup düşdi hıtâya ol hatâsından G. 96/2

Kinayeye misk’in yüzünün siyahlığı sevgilinin amber saçlarının kendisinin arkadaşı olduğu söylentisini çevreye yaymasından kaynaklanır:

Anber saçuna müşg-i hıtâ hem-demüm dimiş

Bu lâfdur cihânda yüzini siyâh iden G. 67/6

Yüze kara sürmenin rezil etmek, halka teşhir etmek amaçlı yapıldığı saç ve yanak ilişkisi ile saçların rengi üzerinden aşağıdaki beyitte işlenmiştir:

Zülfün ruhundan ey cân yüzün çevürdüğüün

Rüsâ-yı halk idüpdür anı yüzi karası G. 89/3

1. 2. Toplum hayatı

Avcılık

Osmanlıda avcı kuşların başında doğan gelir. Doğanların avcı olarak yetiştirilmesi amacıyla meslek örgütleri kurulmuştur. Adnî aşağıdaki iki beyitte aşkı doğana gönlünü de doğana av olan âciz bir kuşa benzetir;

‘Işkın havâle kılduğı ol hür ‘Adnî’ye

Sayyâddur ki mürğ-i zebûna toğan salar G. 16/7

Gönlümi tâ mihriyle ol mâh-ı gonce-fem kapar

Bâz-ı ‘ışkı sayd idüp cân mürğini her dem kapar G. 32/1

Kuşları yakalamak için ağ şeklindeki tuzaklar günümüzde olduğu gibi geçmişte de kurulurdu. Özellikle bostan ve ekili tarlalara kuşların zarar vermesini önlemek için kurulan tuzaklara zehirli yemlerin konulduğu bilinmektedir. Klasik Türk şiirinde sevgilinin güzellik unsurları aynı zamanda birer tuzaktır. Sevgilinin zülüfleri ise en büyük tuzaktır. Onun her kıvrımında bir can avlanmıştır. Birçok beyitte gönül kuşa, saçlar tuzağa, benler de tuzaktaki yeme benzetilir:

Dil mürği hâli dânesi şaydıdadur velî

Bilmez anı ki zülf-i siyâhında agı var G. 14/2

Zülfi agına gönül mürğı tutulsa ne 'aceb
 Çün gören hâl-ı siyâhını anun dâne sanur G. 27/3

Dil mürği düşdi çün-ki kara zülfün agına
 Konmaz dahı cihânda ferâgat budagina G. 83/1

Aynaların demirden olması

Arkası sırlı cam aynalardan önce cilalanmış taşlar, tunç, çelik, gümüş levhalar ayna amaçlı kullanılmıştır. Şair, dönemindeki aynaların demir nevinden metallere imal edildiği bilgisini kinayeye yüzü demirden olduğu için sevgilinin karşısına geçmekten utanmadığını söyleyerek iletmiş olur:

Meger ki çihresi âyînenün demirdendir
 Ki gün yüzünle mukâbil olur hicâb itmez G. 36/6

Bahreynin incileri

Sözlük anlamı iki denizin arası olan Bahreyn Akdeniz'le Hint Okyanusu'nun birleştiği yer için kullanılır. Ayrıca Arap yarım adasının kuzey doğusunda Fars denizinde bulunan bir adanın adıdır (Şemsettin Sami, 1992: 281). Dünyanın en değerli ve büyük incileri günümüzde Umman denizi olarak da adlandırılan Hint okyanusu ve Akdeniz'in birleştiği sulardan çıkarılır. Âşığın gözyaşları Bahreyn'i gezip seferinden yeni dönmüş ve sevgiliye incilerini sunmak istemektedir:

Gözüm yaşın elden koma güher gerek ise
 Bahreyni gezüp şimdi gelüpdür seferinden G. 64/7

İncileri bulup çıkarmak son derece zahmetli bir iştir. İnciler nefesi kuvvetli dalgıçlar tarafından derinlere dalınarak, su altında uzun süre kaldıktan sonra çıkarılırdı. Şair, sevgilinin aşkıyla aşk denizine dalan bir dalgıç olmuştur. Aşk denizine daldıktan sonra gerçekleri gören şairin gözünde dünyanın inci ve yakutları önemsiz detaylar hâlini almıştır. Onun için tek önemli ve gerçek mücevher aşktır ve sonunda onu bulmuştur:

'Âlemün dürr ile la 'lin gözlerümden salmışam
 Tâ ki 'ışkun bahrine gavvâs oluban talmışam G.57/1

Cambazlık

Cân-bâz canıyla oynayan, canını ortaya koyan, canını tehlikeye atan demektir. Cambazlar ip üzerinde, yüksek yerlerde hayatlarını tehlikeye atarak çeşitli hünerler gösterirler. İplere asılı çemberler üzerinde sallanma, ip üzerinde çember içinden çeşitli şekillerde geçme, çemberden kılıçlar içinden geçme, çember şekline girme, ayaklarına kılıçlar bağlayarak ip üzerinde yürüme, tehlikeli yerlerde ateşle oynama cambazlık gösterileri arasındadır (Şentürk, 2019: 341-343, 499). İp ve çemberle yapılan akrobasi hareketleri âşığın gönlü ile sevgilinin saçları arasında ilgi kurularak beyitlerde çeşitli hayallere konu edilir. Beyitte âşığın cambazlaşan gönlü

kirpiklerden atlayarak saç kıvrımlarına tutunmuştur. Şair bu tasavvurunu kılıçlar üzerinden atlayarak çemberler içinden geçen bir cambaza benzetir:

Vardı müjeden zülfine cânbâz oluban dil
Gör nice kılıçdan atılıp çenbere düşdi G. 90/4

Çocukların eğitimi

Eskiden sadrazamlar hakkında *atabek* karşılığı kullanılan lâla, zamanla şehzadelerin mürebbilerine verilen bir isim olmuştur. Ayrıca büyük memurlarla zenginler çocuklarının terbiyesine bakmak üzere lâla istihdam ederlerdi. Lâla; zahiren hizmetkâr vaziyetinde idiye de terbiyesi kendisine havale olunan çocuğa karşı âmir yerinde bulunur, esasen yaşlı başlı ve kâmil insanlardan seçildikleri için çocuklar da lalalarına bir mürebbi, bir hoca gibi tâ'zim ve hürmet ederlerdi. Çocuklar okula gidene kadar bu lalalar tarafından yetiştirilirdi (Pakalın, 1993: 354). Adnî, sevgilisine ne zaman dudağının sırrını sorsa sevgilisi ağzını kapar, zira sır tutmayı çok iyi bilmektedir. Böyle hareket etmeyi lalası öğretmiştir:

Sordukça sırr-ı cânı lebinden dehân tutar
Ol dilbere bu şîveyi lâlâsı öğredür G. 8/3

Delilerin zincire vurulması

Şiirlerde deli, zincir ve zülûf kavramları çoğunlukla bir arada kullanılır. Delilerin zincire vurulması kendilerine ve çevrelerine zarar vermelerini, uzaklara gidip kaybolmalarını engellemek içindir. Ayrıca deliler zincir sesinden hoşlanırlar (Şentürk, 2019: 245). Sevgilinin saçının tellerine asılı olan âşığın gönlü zincire vurulmuş bir deliye benzetilir:

Zülf-i sevdâsıyla dil enegi çâhında
Sanki dîvâne durur bendle zindânda yatur G. 15/3
Dili zülfünde bulan bendile dîvâne sanur
Cânı yüzünde gören şem'ile pervâne sanur G. 27/1
Dil-i sevdâ-zede-yi 'Adnî'yi zülfünde gören
Bend ü zencire çekilmiş anı dîvâne sanur G. 27/7
Zülfünün zencîrinün sevdâsıyla âh kim
Dil dahı dîvâne olmuşdur yalunuz cân degül G. 88/2

Dilenci ve yetimler

Dilenci ve yetimler toplumun en düşkün, merhamete muhtaç kimseleridir. Âşığın gözyaşları toprağa karışıp sürüdüğü için yetim ve dilenci gibidir, ona acınarak merhamet gösterilmelidir:

Gözüm yaşı ser-ı kûyunda hâk olup sürinür

Terahhumun yiridür kim yetîm ü sâyildür G. 21/3

Şey'li'llâh ya da *Şey'en lillâh* “Allah için bir şey ver” manasında kullanılır. Dervişler dilenirken bu sözü kullanırlardı. Âşık şey'li'llâh diyerek sevgiliden buse ister. Sevgili âşığın bu isteğine günlük konuşmadaki doğallığıyla, “Didi yok hiç nesnem Tanrı vire” şeklinde karşılık verir:

Lebinden bûse itdüm şey'li'llâh

Didi yok hiç nesnem Tanrı vire G. 79/3

Duman aracılığıyla arının balının alınması

Arıcıların arıları sakinleştirmek ve uzak tutmak için kullandıkları duman çıkarma yönteminin eskiden beri var olageldiği aşağıdaki beyitten anlaşılabilir. Âşığın sevgilinin dudağından bal alabilmesi benini uzaklaştırmasına bağlı olduğundan âhı aracılığıyla duman çıkarır:

Lebine meyl idüp hâline karşı âh kıldugum

Bu kim zembûrdan şehd alayım diyin dühân eyler G. 28/4

Gece bekçisi

Şair, bekçilerin ellerindeki kandillerle geceleri köşe başlarında beklemesini, sokakları dolaşmasını sevgilinin güzellik unsurlarıyla ilişkilendirerek beytinde işler. Sevgilinin yanağı üzerine dökülen saçlar sevgilinin güzellik ülkesinde elinde kandil tutan bekçidir. Kandiller sevgilinin yanağıdır:

Zülfün ruhunla her gice şehrinde hüsnünün

San pâsbân durur kim elinde çerâğı var G. 14/5

Gecenin sessizliğinde sesin uzaklara ulaşması

Her ne kadar geceleri ses uzaklara erişse de âşığın sevgilinin saçlarına asılı olan gönlünün âh u feryadını sevgili işitmez:

İşitmedi ser-i zülfünde dil figânını âh

Egerçi gicede dirler uzak gider âvâz G. 38/3

Güneş tutulması

Ay'ın Dünya etrafındaki yörünge hareketi sırasında belirli zamanlarda Dünya ile Güneş arasına girerek Güneş'i kısmen ya da tümüyle örtmesi sonucunda ortaya çıkan doğa olayıdır. Güneş tutulmasında güneş ışınları Dünya'nın belirli bölgelerine ulaşmadığından gündüzken hava kararır. Klasik Türk şairleri bu doğa olayını çoğu zaman hüsn-i talille şiirlerine malzeme yapmışlardır. Şair sevgiliye “Ey mâh” şeklinde seslendiği beytinde menekşe saçlarını yüzünden kaldırmasını hâlinde asıl güneş tutulmasının o zaman yaşanacağını kinaye yoluyla ifade eder. Güneş, sevgilinin yüzünü gördüğünde asıl o zaman tutulacaktır:

Güneş tutulduğun ey mâh görmek isterisen

Benefşe zülfünü gün yüzde târumâr eyle G. 84/3

Halep-şişe

Halep, Osmanlı döneminde önemli bir ticaret merkeziydi. Halep çarşılarında her türlü mal ve eşya bulunurdu. Bunlardan birisi de camdır. Şam ve Halep'te cam üretimi ve işlemeciliği meşhurdur (Kartal, 2014: 80). Sevgiliden gönül şişesini kırmamasını isteyen şair yaşadığı yer olan Edirne'de Halep'teki kadar şişe bulunmadığını ifade eder:

Ey hûr 'Adnî'nün sımagıl gönli şişesin

Kim Edrine diyârı durur bu Haleb degül G. 87/7

Hayderi dervişlerinin zincir takınması

Kalenderilerin bir kolu olan Hayderiler, pirleri Kutbüddin Hayder-i Zâveî'ye (ö. 618/1221) nispetle bu adla anılmış olup rint ve kalendermeşrep kişilerdi. Hayderi dervişleri yersiz yurtsuz, gezginci dervişler olup sırtlarında keçeden yapılmış bir abâ, başlarında keçe külahlarıyla yalınayak dolaşır dilenirlerdi. Hayderi dervişleri sakallarını kesip bıyık bırakır, kulaklarına, bileklerine, boyunlarına, ayaklarına hatta cinsiyet organlarına demir halkalar takarlardı (Yazıcı, e-makale; Şentürk, 2015: 204). Hayderi dervişlerinde yaygın olarak kullanılan diğer bir aksesuar ise dizlerine bağladıkları zil ve çingiraklar ile boyunlarına ve bellerine taktıkları zincirlerdir. Bu zincirler "Hayder" kelimesinin arslanı ve Hz. Ali'yi çağrıştırmasıyla münasebeti bulunup kimi zaman yanlarında gezdirdikleri arslanları zaptetmek için bulundurdıkları zinciri ima içindir (Şentürk, 2015: 204-205; 2017: 55). Derviş kelimesi ile abdallar ve kalenderi meşrebe mensup kimseler kastedilmekle birlikte muhtaç, dilenci, fakir anlamlarına da gelir. Para ya da azık için başkalarına el açır sadaka istemek demek olan dilencilik, gurur ve nefislerini kırmak için abdallar, Hayderiler, kalenderiler v.b. zümreler arasında vazgeçilmez bir gelenek hâlini almıştır. Dervişlerin dilenmesine herkese açık kapıya gelme anlamında "dervâze, dervîze, deryûze" ya da "şey'lillâh etmek/eylemek" denirdi (Şentürk, 2019: 121, 213). Âşık zülfünün sevdasını/karasını zincir gibi boynuna dolayarak Hayderi dervişi gibi sevgilinin kapısına dilenmeye gelir:

Zülfünün sevdâsı zencîrin tolayup boynuma

Hayderî-veş kapuna dervîze için gelmişem G. 57/4

Kapılara dilenmek için gelen dervişlerin ayrılmadan önce evlerin eşiklerini öptükleri aşağıdaki beyitten anlaşılmaktadır:

Cân virürken yüz sür işigine kim dervîş olan

'Adnîyâ gitse kapudan evvel öper âsitân G. 68/7

Hilali parmakla gösterme

Ramazan ve Kurban bayramının başlangıcında ay hilal şeklinde görünür. İnsanlar Ay'ın hilal şeklini parmaklarıyla göstererek bayrama girildiğini birbirlerine müjdeliler. Sevgilinin kaşları inceliği ve kavisli oluşuyla Ay'ın hilal şekline benzer.

Sevgilinin hilal kaşları âşığın bedenini bayram hilali gibi iki büklüm ettiğinden insanlar birbirlerine parmaklarıyla âşığı gösterirler:

Mihr-i ham-ı ebrûsı kaddümi dü-tâ itdi

‘İyd ayı bigi bini engüşt-nümâ itdi G. 85/1

Hindistan’dan anber getirilmesi

Anber, okyanuslarda yaşayabilen kaşalot denilen balinanın salgısından elde edilen güzel kokulu maddedir. Ender bulunduğu için ticarî değeri yüksektir. Eskiden saraylılar ve zenginler tarafından güzel kokusu, afrodisyak özellikleri, hafızayı ve sinirleri güçlendirmesi, çeşitli hastalıklara iyi gelmesi gibi nedenlerle rağbet görmüştür (Erdem, e-kitap; Pakalın, 1981: 61). Adnî’nin aşağıdaki beytinde amberin asıl kaynağının Hindistan olduğuna dair görüş dile getirilmiştir. Sevgilinin saçları rengi ve kokusu itibarıyla amber gibidir. Şair, âşığa sevgilinin saçlarından esen kokuya gönülden meyli varsa Hindistan’a gitmesini salık verir:

‘Anber saçun hevâsına dilden düşenlere

Hindûsitân diyârına cânâ sefer gerek G. 44/3

Hüccet

Delil, burhan, senet anlamlarına gelen hüccet bir davanın sıhhatine delalet eden şey demektir. Osmanlıda bir davayı ispata yarayan deliller ile bir davada tarafların birbirlerinin ikrarını tasdik amaçlı mahkemece düzenlenen belgelere hüccet denilmiştir (Oğuz ve Akgündüz, e-kitap). Ay, güzellikte sevgilinin gün yüzüyle mücadeleye girişemez çünkü daha önce sevgilinin yanakları üzerine hüccet vermiştir:

Meh gün yüzünle da’vî-yi hüsn itse vechi yok

Çün hatt yazup ‘izâruna hüccet virüp-durur G. 5/2

Kalem ve mektup

Eskiden kalemler ağaç, tahta veya kamıştan imal edilirdi. Kalemlerin uçları yukarıdan aşağıya meyilli biçimde yontulur veya kesilirdi. Kalemin sivri ucu dil gibi uzadığı için bu kısma kalem dili denilmiştir. Bu kısım mürekkebin depolanabilmesi için ucundan çatlatılır bu işleme de şakk-ı kalem denilir. Kalem kullanıldıkça dil kısmı aşındığı için daima kesilir ve daha düzgün yazması sağlanırdı. Şair beyitte gönlünü kaleme benzeterek dert kılıcıyla gönlünün devamlı kesildiğini söyler. Belini de mektuba benzeterek eziyet eliyle büküldüğünü söylerken mektupların rulo şeklinde büküldüğü bilgisini aktarmış olur:

Tîg-i derdile dilersin dilümi hâme miyem

Dest-i cevriye bükersin bilümi nâme miyem G. 60/1

Kalemlerin ağzının kesilip düzeltilmesi (katt-ı kalem) ile ilgili hayale aşağıdaki beyitte de yer verilmiştir:

Ko beni zâr olayın zülfün ucunda niçe bir

Başumun kat'ına el uzadasın hâme miyem G. 60/2

Kamış kalemlerin içindeki liflerin kimi zaman kalemlerin ucunda belirmediği ve yazmayı zorlaştırdığı bilgisine aşağıdaki beyitten ulaşılabılır. Şair sevgilinin belini vasfetmeye niyetlendiğinde kaleminin ucunda kıllar belirir:

Mâni' olur kalem ucına târ-ı mû gelür

Yazmak diledüğümce sıfât-ı miyânunı G. 91/3

Kıyas cezası

İslam hukukunda kıyas kişinin işlediği suça eş değer şekilde cezalandırılması esasına dayanır. Öldürme, kan dökme gibi suçların karşılığı yine öldürme ve kan dökmedir. Şair "kana kan gerek" sözüyle şeriatın bu esasına göndermede bulunur:

La'lini dişledükçe gözi kanımı döker

Elbette hükm-i şer'î budur kana kan gerek G. 47/5

Menşur

Menşur, yaymak, dağıtmak, basıp yayımlamak, anlamlarına gelen neşr kökünden türemiş olup "dağılmış, yayılmış" demektir. Abbasiler döneminden itibaren kullanılan menşur tabiri Gazneliler, Selçuklular, Osmanlılarda da kullanılan bir tabirdir. Menşurlar bir makama getirilmek, görevlendirilmek gibi amaçlarla düzenlenirdi (Özaydın, e-kitap). Osmanlılarda sadrazam, vezir, beylerbeyi gibi devletin en üst kademesindeki yöneticilerin göreve tayinini gösteren bir berat niteliğindedir (DİA, e-kitap). Padişahın çıkarttığı menşurlara tuğra çekilirdi. Menşurlar Gazneli ve Selçuklu devirlerinde ele geçirilen, yönetimine geçirilen yerleri halifenin onayladığını gösteren belgeler olarak düzenlenirdi. Beyitte de sevgilinin güzellik ülkesini emri altına aldığını göstermek için reyhana benzetilen ayva tüyleri güzellik menşuruna tuğra çekmiştir:

Hüsn milkini musahhar kılmagıçün hükmüne

Hûblık menşûrına reyhân hattı tuğra çeker G. 26/4

Satranç

"İstanbul'da ve büyük dairelerin her birinde, hatta kahvehanelerde bile oynanan pek eski ve ünlü bir oyundur. Satranç meraklıları, bu oyunda mahareti olanları kendi evlerine çağırır ya da o adamı arar bulur, tanışarak oyununu görürdü. Satranç oyunu pek çok kimsenin ekâbirle dostluk kurmalarına ve hatta aileye girmelerine, birbirlerine akraba olmalarına kadar varan ilişkilere vesile olmuştur." (Abdülaziz Bey, 1995:379). Görüldüğü gibi satranç eski toplum hayatında bugünkünden çok daha önemli bir yere sahipti. Dolayısıyla beyitlerde toplum hayatının bir yansıması olarak kendisine yer bulmuştur.

Geleneğe uyarak satranç terimlerine de yer veren şaire göre sevgili henüz on iki yaşında olmasına rağmen, yanağının güneşi, dolunayı mat eder. Beyitte güneş ile *ruh*' un (satrançta kale) dolunayı mat ettiğini söyler:

Mât itdi mâh-ı çâr-dehi mihriyle ruhi

Gerçi henüz on ikisin ol dilrübâ sürer G. 19/2

Savaşlarda ganimet alınması

Ganimet savaşlarda düşmandan ele geçirilen her türlü mal, toprak ve esirler anlamındadır. Osmanlıda ganimetin önemli bir bölümünü savaşa katılanlar alırlardı (Pakalın, 1983: 644). Ganimet sahibi olabilmek için savaşçılar baş ve canlarını ortaya koyarlardı. Ganimetin savaşanlar için ne denli önemli olduğunu aşağıdaki beyitte de görmekteyiz:

Cigerde gamzesi zahmın gönül ganîmet bil

Bu devlete niçeler virdi baş u cân iremez G. 40/2

Savaşlarda yağma

Savaşlarda kazanan tarafın ele geçirdikleri yerlerde yağmaya giriştikleri tarihsel bir gerçekliktir. Osmanlıda şehrin kılıç zoruyla fethedilmesi İslami teamüle göre yağmaya açık hâle gelmesi demektir (Emecen, e-makale). Yağmalanan yöre halkının yağmadan sonra yas tuttuklarına ve matem rengi olan siyaha büründüklerine dair bilgiye aşağıdaki beyitten ulaşılabılır. Ayva tüyleri sevgilinin güzellik ülkesini yağmaladığı için saçlar üzüntüden karalara bürünmüş matem tutmaktadır:

Yagmâ kılalı hüsn ilini hatt leşkeri

Gamdan boyandı karaya mâtem tutar zülf G. 41/6

Seferlerde konaklama

Savaş için çıkılan seferlerde padişahlar orduyla birlikte yol üzerindeki şehir ve kasabalarda dinlenmek ve çeşitli ihtiyaçları gidermek için konaklardı. Canını padişahın konakladığı bir nahiyeye benzeten şair böyle önemli bir misafiri ve onun gam askerlerini ağırladığı için kendini talihli hisseder ve gönlünün böylesi bir yerde bulunmasını arzular:

Neyiçün kaça gönül şeh-i şeh-i şâdîden

Ki konup leşker-i gam nâhiye-yi cânda yatur G. 15/4

Şüphencilik

Tasavvufî bir mahiyete sahip olan beyitte şair, akılcıların şüphe ve vehim yoluyla sevgilinin ağzının sırrını kesin olarak hiçbir zaman öğrenemeyeceklerini dile getirirken filozofları aynı zamanda tenkit eder:

Bu ‘akl-ı hurde-bîn keşf idemez hiç agzunun sırrın

Yakîn budur ki yok yire hemîn vehm ü gümân eyler G. 28/6

Adnî bir başka gazelinde de aynı düşüncüyü bu sefer gönlü muhatap alarak tekrar eder:

Dehânı sırrını fikrile nice keşf ideler

Yakîn budur ki ana vehmile gümân iremez G. 40/3

Terzilik

Şair terzilikle ilgili kavram ve tabirleri (kâz, togra-, hayyât, endâm, câme) kullanarak içinde bulunduğu duyguları ve yaşadığı sıkıntıları somutlaştırır. Beyitte şair kendisini elbiseye benzetirken feleğin cevri de üzerine elbise dikilen bir beden olarak hayal eder. Dünya terziye, şairin bedeni istiareyle kumaşa, hasret de makasa benzetilir:

Kâz-ı hasretle tenüm togradı hayyât-ı cihân
Yâ Rab endâmına cevri-i felegün câme miyem G. 60/3

Türklerde ok ve yay

Ok ve yay birbirinden ayrı düşünilemeyen iki alet olduğu gibi savaşçı Türklerin de hayatlarının vazgeçilmez bir parçasıdır. Gerek savaşlarda, avcılıkta gerekse gösteri oyunlarında ok ve yay önemli yer tutar. Beyitte geçen “*Türkün ne bulsa virdüğü ok ile yayadur*” atasözü kabilindeki söz ok ve yayın Türklerdeki önemini gösterir. Türkler ellerine geçeni nasıl ok ve yay almak için harcarsa sevgilinin gözleri de aldığı her gönlü ok ve yay benzeyen bakış ve kaşlarına sarf eder. Beyitte ayrıca sevgilinin savaşçı Türk gulamları şeklinde tasvir edildiğini görebiliriz:

Dil alsâ çeşmi gamze vü ebrûya sarf ider
Türkün ne bulsa virdüğü ok ile yayadur G. 35/4

Yalancı uyku

Beyitte geçen yalancı uyku tabirinin tavşan uykusu denilen “çabuk uyanılabilen uyku, kuş uykusu” (<https://sozluk.gov.tr/>), hafif ve kuşuklu uyku (Özdemir, 2017: 127) ile ilgili bir uyku türü olduğu anlaşılmaktadır. Adnî'nin, sevgiliye kavuşmayı hayal ettiğini, bunu da yalancı uykusunda gerçekleştirmeye çalıştığını ifade eden şair yalancı uykunun uyku ve hayalle karışık bir uyku olduğuna dair ipucu vermiş olur:

‘Aceb mi vasluna irmek hayâlin itdise ‘Adnî
Ki sultânlığa irişür gedâ yalancı hâbında G. 73/5

1.3. İnanışlar

Akrebin reyhandan uzak durması

Gündelik hayatta reyhan bitkisinin akrebin zehrine iyi geldiği, reyhanın akrepleri uzaklaştırdığına yönelik yaygın bir inanışa (Keklik, 2017: 149) aşağıdaki beyitte işaret edilmektedir. Sevgilinin ayva tüylerini reyhana benzeten şair sevgilinin saçlarının ayva tüyleriyle içli dışlı olmasına şaşırır:

Zülfî hattıyla ne yüzden oldı yâ Rab hem-nişîn
Resmidür hod ‘akrebün dirler ki reyhândan kaçar G. 25/6

Ay başında bulut olunca yağmur yağması

Eskiler gök cisimlerine ve özellikle Ay'a büyük önem atfetmişlerdir. Ayın hareketleri, görünüşüyle birçok doğa olayını açıklamaya çalışmışlardır. Ayın hilal şeklinde görüldüğü ay başlarında türlü olumsuzlukların olacağına inanmışlardır. Sevgili saçlarını yüzüne saldıkça âşık ağlar bunu da ay başlarında bulutlar olduğunda yağmur yağacağı inancıyla ilişkilendirir:

Agladugum zülfini yüzine saldukça bu kim

Ay başında çün bulutlar oynaya bârân yagar G. 30/2

Ay'ın Venüs'le kavuşması

Astrolojiye göre Ay ile sad-ı asgar (küçük uğurlu) kabul edilen Zühre (Venüs) kavuştuğunda aşk, sevgi, merhamet, muhabbet artar. İnsanın talihi açılır, gönlü ferahlar. Adnî bu inanıştan hareketle yanında ay yüzlü ve güneş gibi parlak Zühre'si olmayanın talihinin açılmayacağını söyler:

Nite sa'd-ahter ola ol kişi kim yanında

Büt-i meh-tal'at ü hürşîd-cebîn Zühre'si yok G. 46/4

Ay'a yakınlaşan yıldızların uğurlu kabul edildikleri ile ilgili inanış aşağıdaki beyitte de işlenmektedir. Gönül, ay yüzlü sevgiliye kapıldığı için Adnî gibi yıldızı parlak, uğurlu ve mutludur:

'Adnî bigi sa'd-ahter ü ferhûnde-zemândur

Şol dil ki bugün ol yüzi meh dilbere düşdi G. 90/7

Can verirken gözün semaya bakması

Ölüm esnasında gözlerin fal taşı gibi açılması ve dikine yukarı bakması halk arasındaki ruhun bedenden ayrılıp semaya yükselirken gözlerin onu takip ettiği inancına, bir inanışa göre de gözlerin Azrail'i görmesine bağlanır. Aşağıdaki beyitte de bu inanç ince bir hayalle işlenmiştir. Âşık, gözlerini yukarı kaldırıp sevgilinin yükseklerdeki kasrını gözlemlemeyi hüsnî talille ölürken gözlerin açık ve yukarı bakacak şekilde kalmasıyla ilişkilendirir:

Dilberi gözledüğüm kasrına vardukça bu kim

Cânı çıkdukça göge dîde-yi insân dikilür G. 29/4

Cennet-cehennemle ilgili inanışlar

Haça secde edenler cehenneme gidecekleri inancı aşağıdaki beyitte işlenmektedir:

Hâlün ruhunda yandı yüz uralı zülfüne

Lâ-büdd salîbe secde kılan ehl-i nâr olur G. 24/4

Cennette akşam olmayacağı hep gündüz olacağına inanılır:

Şeb-reng hattı bitmese haddinde tan degül

Kim bâg-ı cennet içre şeb olmaz nehâr olur G. 24/5

Cennette içilen şeylerin eksilmeyeceğine inanılır. Sevgilinin dudağının zülali cennet şerbeti gibi içtikçe eksilmez:

Lebün zülâli meger şerbet-i cinândur kim

Ne denlü nûş iderem hiç nesne kem olmaz G. 37/2

Ayrıca Cennette üzüntü, keder olmayacağı inancı aşağıdaki beyitte işlenmiştir. Sevgili bunu bilmesine rağmen mahallesinde âşığa eziyet eder:

‘Aceb nedür sana kûyında cevri itdüğüçün

Behişt içide bilür ‘Adniyâ sitem olmaz G. 37/7

Devr-i kamer

Devr-i kamer tabiri eski kültürümüzde dünyanın son devri, kıyamet anlamına gelirdi. Yedi gezegenin (Zühal, Mirrih, Müşteri, Güneş, Zühre, Utarid, Ay) biner yıl devrinin olduğuna ilk altı gezegenin devrini tamamladığına inanırlardı. İçinde bulunulan devr-i kamer Hz. Muhammed’in devri olup son devirdir. Bu son devirde birçok fitneler çıkacak, karışıklıklar olacak, nihayet kıyamet kopacaktır (Pala, 2018: 115). Âşığın gönlü sevgilinin saçlarına ulaşarak devr-i kamer’de uzun bir ömür elde etmiştir:

Çün irdi zülfine dil gün yüzinde devlet anun

Ki hâsıl eyledi devr-i kamerde ‘ömr-i dirâz G. 38/2

Kamer devrinde fitnelerin çıkacağına dair inancı şair, aşağıdaki beyitte göz ve saçın birbirinden uzak durmasıyla açıklar:

Devr-i kamerde fitne-yi çeşmünden incinüp

Ey yüzi gün hattun bigi tutdı kenâr zülf G. 41/5

Düşkün ve dilencilerin bedduası

Dilenci ve düşkünlerin dualarının kabul olacağına dolayısıyla onlara eziyet etmekten kaçınılması gerektiğine dair inancın aşağıdaki beyitte işlendiğini görebiliriz:

İnende ‘Adnî-yi dil-hasteyi cevriye öldürme

Bu kim dervîş olanların hazer eyle du’âsından G. 70/7

Göz seğirmesi

Göz seğirmesi, göz kapaklarının istemsiz olarak hareket etmesidir. Göz seğirmesinin insan hayatında önemli gelişmelere yol açacağıyla ilgili halk arasında batıl inanışlar zaman içinde oluşmuştur. Şair gözlerinin seğirmesinin sebepsiz olmadığını bunun sevgiliye kavuşmaya ya da gamdan dolayı can vermeye delalet ettiğini düşünür:

Yâ yâre irürem virürem yâ gam ile cân

Gözüm segürdügi bilürem bî-sebeb degül G. 87/4

Hazineleri yılanların koruduğu inancı

Güzellik kıymetli olması bakımından hazineye benzetilir. Beyitte hüsn gencine, zülf de o hazineyi güzellerin yağmasından koruyan bir ejderhadır:

Hüsünün gencînesin yagma kılurdı hûblar

Ejdehâ-yı turre-yi zülfün nigh-bân olmasa G. 75/5

Kâbe'yi tavaf

Hac ibadeti İslam'ın şartlarından biridir. Hac ibadetinde Kâbe'nin etrafında usulüne uygun şekilde yedi kere dönülerek tavaf gerçekleştirilir. Tavaf teslimiyetin, ilahi kadere boyun eğmenin (Uzun, 2009: 337), kâinatın özünde bulunan dairesel harekete katılmanın sembolüdür. Klasik Türk şiirinde sevgilinin eşîği ve semti Kâbe'ye benzetilir. Âşık, Kâbe olarak gördüğü sevgilinin mahallesini tavaf etmek, onun kapısına yüzünü sürmek ister. Beyitte şair cehennem ateşinde yanmamak için Kâbe'ye benzettiği sevgilinin bulunduğu yeri tavaf eder, kapısına yüzünü sürer:

Ey gözüm nûrı budur işigüne yüz sürdügüm

Ka'be'yi her kim tavâf iderse yanmaz nârda G. 81/4

Hac ibadetinde Merve ve Safa tepeleri arasında yedi kere gidip gelmek Hacca gidenlere vaciptir. Beyitte hem Kâbe'yi tavaf etmeye hem de Merve ve Safa tepeleri arasındaki sa'y ibadetine göndermede bulunan şair hacıların lebbeyk nidalarının atmosferine okuyucuyu sürükler:

İreli cân kulağına senün 'ışkun nidâsından

Urup lebbeyk işüğüne tâvaf eyler safâsından G. 96/1

Nazara karşı akik

Akik, çeşitli renklerde kalsedon türüdür. En iyisi açık kırmızı renklisidir. Buna Yemen taşı da denmiştir. İnanişâ göre rengini Süheyl yıldızının ışığının tesiriyle almıştır. Zira bu yıldızın en parlak görüldüğü yer Yemen'dir (Kırbyık, 2007: 62). Akik bedenden kanı durdurur, kalbe kuvvet verir, hafakanı giderir. Göze sürme olarak çekildiğinde görme melekesini arttırır ve kirpikleri güzelleştirir. (Pala 2018: 14). Nazara karşı koruduğu, güç, mutluluk, pozitif düşünce verdiği, uykusuzluğa, strese, tansiyona iyi geldiği düşüncesiyle akik taşından yapılan bileklik, yüzük, kolye gibi çeşitli aksesuarlar günümüzde de sıkça kullanılmaktadır. Beyitte hatmi çiçeği nergisin gözünün zararlarından korunmak için Yemen akikinden bir levhayı boynuna geçirmiştir:

Çeşm-i nergis zarar itmemeğiçün hatmi dakar

İdünüp gerdenine levh 'akik-i Yemen'i K. 1/3

zamanla paslanması (G. 89/5), bahçelerin su dolaplarıyla sulanması (G. 92/3), çocukların dadıları tarafından emzirilmesi (G. 93/2), ok atışlarında siperlerin hedef alınması (G. 93/4), insanları yakınlarından gördükleri haksızlıkların daha fazla yaralaması (G. 96/4), fakirin hâlimden üst zümrenin anlamayacağı (G. 96/5), Hüma kuşunun gölgesinin uğurlu sayılması (G. 96/7), ateşin yaktığı yerde ot bitmemesi (G. 72/2), rüzgârın bulutları sürüklemesi (G. 19/3) gibi daha pek çok toplum hayatı ve tabiat unsuruyla onun şiirlerinde karşılaşmak mümkündür.

Sonuç

Adnî mahlasıyla şiirler yazan Mahmud Paşa devşirme yoluyla küçük yaşta saraya alınmış devletin en üst kademelerine yükselmiş bir devlet adamı ve ediptir. Birçok savaşta büyük yararlılıklar göstermiştir. Hayırseverliği ve yaptırdığı eğitim kurumları ve ibadet yerleriyle halkın sevgisini kazanmıştır. Çevresine sanatçıları ve ilim adamlarını toplayarak bir mahfil kurmuştur. Türkçe şiirler yanında Farsça şiir ve inşaları vardır. Türkçe Divanı'nda bir kaside 96 gazel yer almaktadır. Klâsik Türk edebiyatı şairlerinden biri olan Adnî'nin Divanı'nda oldukça zengin kültürel malzeme mevcuttur. Doğal ve tekellüfsüz bir anlatıma sahip olan Adnî şiirlerinde, toplum hayatı ve tabiatı beslenmiştir. Şair, dönemindeki âdet, gelenek ve inanışları çok iyi gözlemleyerek şiirinde işlemiştir. Hastalıkların tedavi yollarından gelinlerin süslenmesine, büyücülükten kozmolojiye, suçluların cezalandırılmasından terziliğe kadar toplum hayatına ait pek çok unsuru onun şiirlerinde gözlemlemek mümkündür. Bu unsurları kimi zaman şiirinde doğrudan verirken sıklıkla sanatıyla harmanlamıştır. Âdet ve gelenekleri muhtelif hayallere konu etmiş bunların bir kısmını da ortaya koyduğu hayallere delil göstermiştir. Onun az sayıdaki şiirinin mahallî söyleyiş ve unsurlar bakımından zengin olması onun Osmanlı kimlik ve kültürünü ne denli özümlediğini göstermekle birlikte dönemin dil ve kültür atmosferini yansıtır. Şiirleri devlet erkânı ile toplum arasındaki sıkı bağın bir temsilidir.

Kaynakça

- Abdülaziz Bey. (1995), *Osmanlı Âdet, Merasim ve Tabirleri, İkinci Kitap*, (Hazırlayanlar: Kazım Arısan, Duygu Arısan Güney), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Aynacı, Mihrican. (2012), “Divan Şiirinde Geçen Göz Hastalıklarının Klâsik Dönem Tıp Metinleri Ekseninde Değerlendirilmesi”, *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 9, İstanbul, 29-48.
- Canım, Rıdvan. (e-kitap), *Lâtîfî Tezkiretü 'ş-Şu'arâ ve Tabsiratü 'n-Nuzamâ (Tenkitli Metin)*, <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/60327,latifi-tezkiretus-suara-ve-tabsiratun-nuzamapdf.pdf?0> (Erişim Tarihi: 28.12.2020)
- Çabuk, Arzu Çiftoğlu. (2017), “Türk Kültüründe Gelin Süsleme ve Süsleme Ustaları”, *Millî Folklor*, C 29, S 113, s. 54-68.
- Diñçer, Aslıhan. (2019), “Kara Sürmek Deyimi Üzerine”, *Edebiyat Üzerine İncelemeler*. Rıza Filizok'a Armağan, Ege Üniversitesi Yayınları, İzmir.
- Demirkazık, H. İbrahim. (2011), “Divan Şiirinde Karga”, *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, S 24, s. 131-178.

- Demirkazık, H. İbrahim. (2012), "Emrî Divanı'nda Âdetler ve Gelenekler", *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, S 9, İstanbul, 49-110.
- Emecen, Feridun. (e-makale), "İstanbul", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/istanbul#2> (Erişim Tarihi: 01.01.2021).
- Erdem, Sargon. (e-makale), "Amber", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/amber> (15.01.2021).
- Fehd, Tevfik. (e-makale), "İlm-i Ahkâm-ı Nücûm", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/ilm-i-ahkam-i-nucum> (Erişim Tarihi: 24.12.2020).
- İpekten Haluk, Kut Günay, İsen Mustafa, Ayan Hüseyin, Karabey Turgut. (e-kitap), *Heşt Behişt*, https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/56165,hest-bihistpdf.pdf?0&_tag1 (Erişim Tarihi: 04.01.2021)
- İsen, Mustafa. (e-kitap), *Künhü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı*, <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55739,kunhul-ahbarin-tezkire-kismpdf.pdf?0> (Erişim Tarihi: 05.01.2021)
- Karaman, Gülay. (2016). "Şükrane Geleneği Örneğinde Klasik Türk Şiiri ve Toplum", *Uluslararası Edebiyat ve Toplum Sempozyumu*, Bildiriler Kitabı, s. 629-640.
- Kartal, Ahmet. (2014), "Klasik Türk Şairinin Dilinden "Haleb", *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 12, İstanbul, 77-92.
- Kaya, Hasan. (2009), *18. yy. Şairi Âsaf ve Dîvânı (İnceleme-Tenkitleli Metin-Dizin)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.
- Keklik, Murat. (2017), "Osmanlı Toplum Hayatından Beyitlere Yansıyan Birkaç Örnek", *Türkiyat Mecmuası*, C 27 S 1, s. 139-169.
- Kemikli, Bilal. (2007), "Divan Şiirinde Hastalık ve Tedavi", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C 16, S 1, s.19-36.
- Kılıç, Filiz. (e-kitap), *Âşık Çelebi Meşâ'irü's-Şu'arâ*, <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/59036,asik-celebi-mesairus-suarapdf.pdf?0>
- Kırıbyık, Mehmet. (2007), "Bazı XVI. Yüzyıl Divanlarında Kıymetli Taşlar", *Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Dergisi*, S 18, s. 61-75.
- Kufacı, Osman. (2006), *Adni Divanı ve Adni Divanında Benzetmeler*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi, Ankara.
- Oğuz, Mustafa, Akgündüz, Ahmet. (e-makale), "Hüccet", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/huccet--mahkeme> (Erişim Tarihi: 23.12.2020).
- Onay, Ahmet Talat. (1993), *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara.
- Özaydın, Abdülkerim. (e-makale), "Menşur", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/mensur#1> (Erişim Tarihi: 28.12.2020).
- Özdemir, Mehmet. (2017), "Necati Beg Divanı'nda Uyku Kavramının Kullanımı Üzerine Bir İnceleme", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S 60, s. 113-138.
- Pakalın, M. Zeki. (1983), *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C I, II, III, MEB Yayınları, İstanbul.

- Pala, İskender. (2018), *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Kapı Yayınları, İstanbul.
- Sungurhan, Aysun. (e-kitap), *Kınalızâde Hasan Çelebi Tezkiretü'ş-şu'arâ*, <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55834,kinalizade-hasan-celebipdf.pdf?0> (Erişim Tarihi: 28.12.2020).
- Sungurhan, Aysun. (e-kitap), *Beyânî Tezkiresi (Tezkiretü'ş-şu'arâ)*, <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55835,beyani-tezkiresipdf.pdf?0> (Erişim Tarihi: 28.12.2020).
- Şemseddin Sami. (1992), *Kâmûs-ı Türkî*, Çağrı Yayınları, İstanbul.
- Şen, Fatma Meliha. (2002), *Tâcizâde Câfer Çelebi Divanı'nda XV ve XVI. Yüzyıl Osmanlı Toplum Hayatı*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şentürk, Ahmet A. (2015), *Osmanlı Şiir Kılavuzu I*, OSEDAM, DBY Yay., İstanbul.
- Şentürk, Ahmet A. (2017), *Osmanlı Şiir Kılavuzu II*, OSEDAM, DBY Yay., İstanbul.
- Şentürk, Ahmet A. (2019), *Osmanlı Şiir Kılavuzu III*, OSEDAM, DBY Yay., İstanbul.
- Tekindağ, M. C. Şahabeddin. (1997), "Mahmut Paşa", *İslam Ansiklopedisi*, C. VII, MEB Yayınları, İstanbul, s. 183-188.
- Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlüğü, <https://sozluk.gov.tr/>
- Uzun, Şerife. (2009), "Şair Sultanların Şiirlerinde Hacca Dair Şair Sultanların Şiirlerinde Hacca Dair Unsurlar", *İstem*, C 7, S 13, s. 331-340.
- Yazıcı, Tahsin. (e-makale), "Haydariyye", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/haydariyye--tarikati> (Erişim Tarihi: 04.01.2021).
- Yekbaş, Hakan. (2010), "Klasik Türk Şiirinde Bazı Halk İnanışları", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C 20, S 1, s.155-184.
- Yeniterzi, Emine. (2010), "Klasik Türk Şiirinde Ülke şehirlerin Meşhur Özellikleri", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi-Klasik Türk Edebiyatının Kaynakları Özel Sayısı-Prof. Dr. Turgut Karabey Armağanı*, C 3, S 15, s. 301-334.
- Yılmaz, Ozan. (2013), "Gelenekten Deyişe" Klasik Türk ve Fars Edebiyatlarının Ortak İfade Biçimlerinden "Başa Toprak Saçmak", *TÜRÜK Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, C 1, S 2, s. 336-350.
- Yücel, Bilal. (2002), *Mahmud Paşa-Adni Divanı*, Akçağ Yayınları, Ankara.